

iz tedaj udomačenega okolja (str. 163). Glede na zapisano v *Strategijah*, se je Bubnov socialni koncept skladal z duhom časa, verjel je v »nadhistoričnost«. Človeškim skupnostim je pripisoval enako vrojeno (pozitivistično) željo po izboljšanju pogojev življenja in na drugi strani tudi ohranjanju (že) doseženega.

Zavedal se je, da je v takratnem vojaškem pomorstvu še vedno veljala sladka zapeljivost strategij upokojenega ameriškega kontraadmirala Alfreda Thayerja Mahana. Tako imenovani mahanizem je namreč slonel na podmeni, da imajo pomorske (vele)sile zaradi naglega premikanja in manevriranja bojnih enot neodpravlljivo prednost pred kopenskimi, zaradi česar si morejo v oboroženih spopadih z odločilno bitko čimprej zagotoviti jasno prevlado nad valujočimi morskimi prostranstvu, a kot je zaznal Bubnov, so se mahanistična načela pomorskega bojevanja na začetku 20. stoletja v praksi izkazala za neuporaben in presežen zmagovalni kuharski recept.

Bubnov je usodno zastarelost mahanizma izkušal v pomorskih operacijah na ožinah bolnega Bosporja med letoma 1915 in 1916, kamor je flota

imperija Romanovih po cušimskem debaklu preusmerila pozornost in kjer so se pričele brisati zaželene usode prebivalcev na kaotično (in) začasno upravljajočem ruskem ozemlju, zaradi neizvedenih strateških načrtov v operacijah pa je usodnejše vplivala tudi na biografskega portretiranca.

Grdina zaključuje, da Bubnov z vztrajanjem v novih domovi(na)h ni kazal distance ali celo odpora do rodne dežele, temveč zgolj realistično vednost o razmerah, v kakršnih se je tedaj moralo živeti, marsikatero hudo izkušnjo oziroma neprijetnost pa so mu z nesebičnim trudom in izkazano naklonjenostjo prihranili njegovi zvesti južnoslovanski učenci. Dodeljeno jugoslovansko državljanstvo (navkljub sporu Tito-Stalin) je upokojenemu kontraadmiralu najverjetneje rešilo življenje.

Grdinova biografija o Bubnovu dokazuje, da se skozi zgodovino s pogledom v vzvratno ogledalo navkljub pomanjkljivosti poprej neizdane zasebne spominske zapuščine uspe pluti med razmisleki in pretehtavanjem možno uresničljivega in (za) mišljenega.

Blaž Javornik

Ciril Cesar, umetnik na poti v svetlobo

Ciril Cesar: Pot v svetlobo. Velenje: Velenjska knjižna fundacija, 2018. 244 strani.

Mestna občina Velenje je ponosna na svojega občana, vsestranskega umetnika Cirila Cesarja. Mesto se ponaša z več njegovimi javno postavljenimi plastikami, v muzeju na gradu pa si je moč ogledati tudi stalno razstavo njegovih del. Ob 95-letnici so se mu poklonili še z monografijo, s katero želijo njegovo delo približati čim širšemu krogu ljudi.

Knjiga zajema več zapisov, med njimi je Cesarjev življenjepis izpod peresa Vlada Vrbiča. Ciril Cesar

se je rodil v Mozirju poleti 1923. Njegov oče je imel veliko delavnico, ki je izdelovala in restavrirala cerkveno opremo za Božje hiše od blizu in daleč, tako je bil s kiparstvom obkrožen že v prvih letih. Šolal se je v meščanski šoli v Šoštanju, obrtni v Mozirju, njegova ustvarjalnost pa je zares dobila zagon šele 1939 na srednji umetnoobrtni šoli v Ljubljani, kjer ga je poučeval profesor France Kralj. Leta 1942 je bil mobiliziran v nemško vojsko, vendar je bil kmalu odpuščen. 1943 je pričel šolanje na obrtni šoli v Gradcu. 1944 se je vrnil na počitnice v rodni kraj, končale so se z odhodom v partizane. Delal je v partizanski tiskarni na Mozirski planini. Ko se je potem vrnil v domačo hišo, v kateri je bila nastanjena tudi nemška postojanka, je nanj streljal nemški vojak. Naboj ga je le za las zgrešil, vendar je dogodek močno vplival nanj in na njegovo umetniško ustvarjanje. Po vojni je doštudiral kiparstvo na akademiji v Ljubljani. Kot najboljši v razredu je postal asistent, vendar se pravilom takrat zapovedanega socialnega realizma ni dolgo podrejal. Njegovi kipi so postali bolj ekspresivni, oblikovno razčlenjeni.

Prav tu se začena tedanji Cesarjev upor. Njegov kip *Zločin 1950* je bil odstranjen iz skupinske študentske razstave, ker ni ustrezal normi. Leta 1953 je imel samostojno razstavo v Jakopičevem paviljonu, ki je bila odmevna in zelo dobro obiskana. Leto pozneje je Društvo likovnikov Slovenije priredilo svojo letno razstavo. Cesarja so povabili, naj razstavi dve svoji najboljši deli. Eno izmed njiju je bilo dvometrski kip *Talec*, sicer narejen za spomenik v Nazarjah. Tedanji kanon partizanskih spomenikov je predvideval idealizacijo, heroizem in realistične oblike upodobljencev, Cesarjev *Talec* pa se upira, skuša raztrgati zanko, ki mu veže roke. Tedanja kiparska avtoriteta Zdenko Kalin je kip opisal kot »nesimpatičen in kretenski«, niso ga sprejeli na razstavo. Cesar poraza ni kar tako sprejel. Kip je namesto v zavrtni Jakopičev paviljon dal postaviti ob pot, ki je vodila do njega. Čez tri dni je kip izginil na ljubljansko odlagališče, Društvo likovnikov je Cesarja izključilo iz svojih vrst. Po burni polemiki in umetnikovem protestu so ga sprejeli nazaj, njegov tedanji zagovor je ponatisnjen tudi v knjigi. *Talec* pa še danes stoji na trgu v Nazarjah kot opomin na grozote vojne in spomin na umetniško afero.

Vmes je postal profesor na celjskem učiteljskišću, začel je ustvarjati s steklom. Potem se je za dvajset

let posvetil oblikovanju. Po uspehu s tehtnico, ki jo je oblikoval za celjsko Libelo, je dobil priložnost v tovarni Wieland v Ulmu. Po vrnitvi v domovino se je preselil v Velenje in do upokojitve oblikoval za Gorenje, ustvarjal pa seveda še naprej.

Za knjigo je svoj pogled na delo Cirila Cesarja napisalo kar šest slovenskih umetnostnih zgodovinarjev, kar je po mojem mnenju še posebej dragoceno. Miklavž Komelj razmišlja predvsem o Cesarjevem uporu proti tedaj veljavni umetniški normi. Prav že omenjeni kip *Zločin* v slovenski umetnosti predstavlja prvi radikalni prelom s socialističnim realizmom. Milček Komelj umetnika opiše kot enega najbolj vznemirljivih in vizionarskih likov slovenske sodobne umetnosti. Iz njegovega opisa se mi zdita pomembna dva poudarka: Cesar je v svojem zgodnejšem ustvarjanju upodabljal človeka, ki je onemelo zgrožen nad vojnim nasiljem, pretresljivo podoba z izrazom neizrekljive bolečine. V poznejših delih, na katerih se vidi vpliv velenjskega delavskega okolja, pa prikazuje sodobnega človeka, ki je preoblikovan po nareku stroja. Sodobnost je pokazal tako z uporabo novih materialov kot s sodobnimi oblikovalskimi prijemi. Milena Koren Božiček se posveti umetniškemu temelju, ki so po njenem v podobarski družini, iz katere umetnik izhaja. Nina Jeza popiše predvsem njegovo delo v steklu, ki mu je bilo kot industrijskemu oblikovalcu blizu. Zoran Kržišnik razmišlja, od kod kiplarju ideje, Lenka Bajželj pa o njegovem industrijskem oblikovanju in delovanju v Ulmu.

Sklep knjige je v zapisih in izjavah o življenju in delu Cirila Cesarja iz zgodovine. Objavljena je ocena razstave iz 1953, ki jo je napisal Emilijan Cevc. Sledi spomin Toneta Pavčka, ki se je nekoč s kiplarjem sprehajal po drevoredu v celjskem parku. Razmišlja o tem, da pot človekovega življenja ni drevored in da tudi Cesarjeva ni taka. Potem komentar Jožeta Hudečka ob odprtju razstave na Velenjskem gradu, zapis Zorana Kržišnika o njegovi stekleni plastiki *Spirala*, na koncu pa del intervjuja, ki ga je umetnikova hči Nives Cesar imela z Jožetom Ciuho. Pogovarjala sta se tudi o Cesarju, ki je takrat kot on hodil na ljubljansko akademijo.

Velika vrednost knjige je tudi v njenem dobrem oblikovanju in bogatem slikovnem gradivu. Celostranske fotografije umetnin so razdeljene v raz-

delke figuralika, portreti ekspresivna figuralika, steklene skulpture in industrijsko oblikovanje.

Anton Aškerc v Celju in Velenju, Talci v Mozirju, Nazarjah in Gornjem Gradu, Fran Malgaj v Šentjurju, doprsni kipi v foajeju celjskega gledališča, stenska tehtnica in kavni mlinček, ki sta bila

nepogrešljiv del številnih slovenskih gospodinjev. Seznam del velikega umetnika bi lahko nizali še dolgo. Njegova dela in podatki, zbrani v monografiji, pa dokazujejo, da rek *nomen est omen* še kako drži. Cesar je namreč pravi ustvarjalni »cesar«.

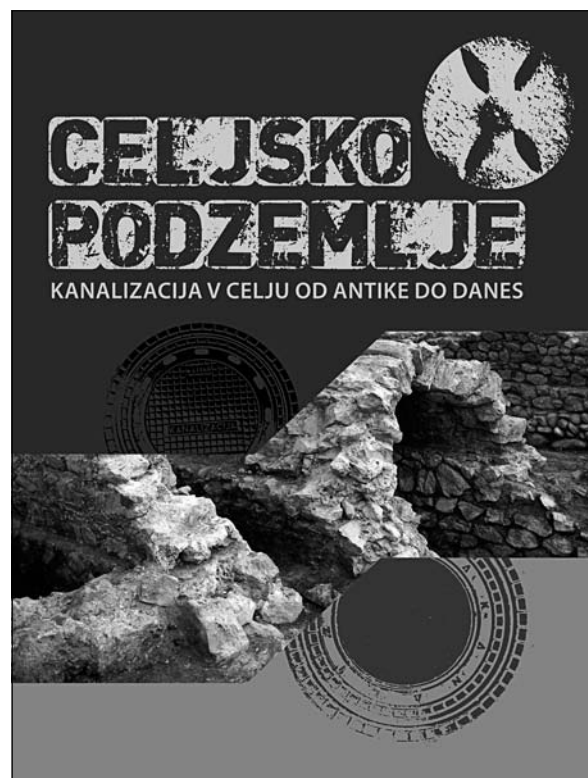
Urh Ferlež

Celjsko podzemlje

Maja Bausovac, Jure Krajšek, Hedvika Zdovc, Jože Kranjec: *Celjsko podzemlje. Kanalizacija v Celju od antike do danes*. Celje: Zgodovinski arhiv, Pokrajinski muzej, Vodovod – kanalizacija, 2018. 79 strani.

Pričujoči katalog je nastal kot spremna publikacija k istoimenski razstavi, ki je bila na ogled od septembra do decembra 2018 v prostorih Zgodovinskega arhiva Celje. Razstava je nastala s sodelovanjem Pokrajinskega muzeja Celje, Zgodovinskega arhiva Celje in javnega podjetja Vodovod – kanalizacija Celje. Moram priznati, da so snovalci kataloga, če se izrazim v strelnem žargonu, »zadeli v črno«, kajti že sam naslov »podzemlje« pri bralcu vzpodbudi zanimanje in sproži mnoge asociacije. Le redko kdo bi si mislil, da za takšnim udarnim naslovom, stoji tematika o razvoju kanalizacije skozi zadnji dve tisočletji.

V prvem delu kataloga dr. Maja Bausovac ter dr. Jure Krajšek iz Pokrajinskega muzeja Celje bralca popeljeta skozi razvoj kanalizacije v času rimske Celeje, kjer se lahko ponovno prepričamo o pragmatičnosti takratnih prebivalcev, saj so v sredini in drugi polovici 1. st. n. št. kanalizacijo gradili istočasno s cestnim omrežjem. Podatek, da je vsaj 400 metrov kanalizacije, zgrajene v antiki, še danes v uporabi, spada med tisto vrsto podatkov, ki pri občinstvu naleti na »wau« efekt. Po zatonu antike pa preidemo v obdobje, ki si ga širša javnost tako rada predstavlja kot »mračni« srednji vek. Kar se tiče kanalizacijskega sistema, se je slednji opustil,

odpadno vodo in fekalije so Celjani zbirali v preprostih greznicah ali pa jih praznili v obcestne jarke.

Dvig življenjskega standarda ter vse večji strah pred epidemijami je mestne oblasti vodil k boljši higijenski ureditvi mesta ter posledično izgradnji novega kanalizacijskega sistema šele od 19. stoletja dalje. Ta drugi del zgodovinskega razvoja v katalogu prikažeta mag. Hedvika Zdovc ter Jože Kranjec iz Zgodovinskega arhiva Celje, prva obravnava obdobje od druge polovice 19. stoletja do leta 1941, slednji pa čas po letu 1941. S povečanjem števila prebivalstva je nastala potreba po ureditvi preskrbe s pitno vodo, odvozom fekalij in ravnanjem z odpadnimi vodami. Mestni občinski svet je leta 1882 uvedel nove ukrepe, med drugim uvedbo neprepustne (betonirane) greznice. Te greznice so podobno,